

Ivan MARTINović
Karolina KAPISODA
Državni arhiv Crne Gore
Cetinje

ORGANIZACIJA ARHIVSKE SLUŽBE U CRNOJ GORI

SAŽETAK: Istorijska arhivska nit u Crnoj Gori traje cijeli milenijum, koliko traje u njoj i država, u kojoj su bile dosta česte promjene njenog statusa, teritorije, organizacije vlasti, administracije, što se neminovno odražavalo i na arhivsku službu, njen razvoj i funkciju. Cilj ovog rada je ukazati na proces razvoja arhivske službe u Crnoj Gori, od osnivanja samostalnih arhivskih ustanova do formiranja savremene arhivske službe, kao dijela državne uprave, nacionalnog sistema nauke i kulture. Njenom reformom riješeni su dugogodišnji problemi, čime arhivistika postaje zaokružena i cjelovito definisana naučna disciplina. Za pripremu ovog rada istraživanjem su obuhvaćeni segmenti: organizacije i rada Arhiva na teritoriji Crne Gore; njegov pravni položaj; državni status; finansiranje; objedinjenost, centralizacija i optimalna iskorišćenost kadrovskih, tehničko-tehnoloških i prostorno-smještajnih kapaciteta; savremena organizacija rada; stanje arhivskih fondova i njihovo sređivanje, obrada, publikovanje i dostupnost krajnjim korisnicima; izazovi, prioriteti i budućnost arhivske službe. Ovaj rad pružiće informacije o trenutnom stanju arhivske službe u Crnoj Gori, te otvoriti nova pitanja i dalji pravac djelovanja.

KLJUČNE RIJEČI: razvoj arhivske službe, stanje arhivskih fondova, prioriteti arhiva.

Uvodne napomene

U burnoj istoriji Crne Gore pri dvorskim kancelarijama dinastija koje su upravljale ovim prostorom (Vojislavljevići, Balšići, Crnojevići i Petrovići), formirala se i čuvala arhivska dokumentacija. Najstariji tragovi arhivske službe datiraju još iz srednjeg vijeka. U primorskom dijelu Crne Gore, u Zetskom primorju, komunama: Kotoru, Budvi, Baru i Ulcinju, nastali su najstariji arhivi na području današnje Crne Gore: notarski, crkveni, komunalni, odnosno gradski arhivi i dr. Upravo na tom prostoru srednjevjekovnog razdoblja, u 1309. godini, nastao je dokument Petra Vitina, prvi i najstariji dokument u arhivima u Crnoj Gori. U istom periodu 1326. godine nastaje i prvi arhivski fond „Sudsko notarski spisi“, koji traje sve do savremenog doba i čija veličina danas iznosi 28,2 d/m. Pod upravom Venecije, Francuske, Austrije i njihovog državno-pravnog

ustrojstva i organizacije, stvorila se tu znatno ranije razvijenija arhivska služba, koja se kasnije postepeno širi i na ostalom kontinentalnom dijelu Crne Gore.

U širem, kontinentalnom dijelu Crne Gore arhivski razvoj se nešto sporije i drugačije razvijao. Država se stalno borila za opstanak, stalno su se dešavali ratovi, koji su pratila velika ljudska stradanja i materijalna razaranja. Granice i veličina državne teritorije su se mijenjale, državna administracija se sporo razvijala i zavisila je od nivoa ustrojstva i organizacije crnogorske države. Dokumenta i arhivi koji su u tom periodu nastajali i djelovali, pod uticajem nepovoljnih naglih istorijskih uslova su stradali i nijesu sačuvani.

Kasnijim formiranjem nove organizacione strukture Državnog arhiva, koja je pažljivo osmišljena i sprovedena, značajno se doprinijelo unaprjeđenju arhivske službe i arhivske djelatnosti u Crnoj Gori, s ciljem da se zaštita arhivske građe sve više nameće kao neophodna u postojećim analizama i razmišljanjima. To znači da je arhivska služba u Crnoj Gori na odgovarajući način institucionalno i funkcionalno organizovana i može da odgovori potrebi cjelovite zaštite arhivske građe u skladu sa očekivanjima njenih korisnika, kao i ukupnim društvenim potrebama.

Istorijat razvoja arhivske djelatnosti na teritoriji Crne Gore

Arhivi i arhivska služba u Crnoj Gori baštine dugu tradiciju i razvili su se kao proizvod praktičnih potreba društva da akta koja su nastala radom administrativnog aparata sistematizuje, kako bi poslužila u dokazne svrhe ili kao izvor za proučavanje u raznim naučnim oblastima.

Teritorija današnje Crne Gore je potpadala pod više stranih uprava: mletačke, francuske, dvije austrijske.¹ Upravo za vrijeme uspostavljanja druge austrijske uprave, u periodu 1814–1918, bečka vlast posvjećuje značajnu pažnju arhivskoj građi i vršenju arhivske službe na području Boke Kotorske. Austrija je u ovom periodu vrlo organizovano i angažovano radila na uspostavljanju i ustroju državne arhivske službe i formiranju centralnih arhiva.

Prvi oblici arhivske djelatnosti prisutni su i na dvorovima Nemanjića, Balšića, Crnojevića.² Uz dvorske kancelarije paralelno je postojala i mitropolitska kancelarija koju u kasnijim godinama vode crnogorski mitropoliti iz vladarske dinastije Petrović-Njegoš. Bogata arhivska građa obrazovala se u hodu minulih vjekova i pri rezidentnim sjedištima vjerskih zajednica koje su djelovale i djeluju

¹ Bakić, Mile, *Arhivistika*, Istorijski institut Crne Gore, Podgorica 2007, str. 65-81.

² Živković, Jelena, *Arhivska djelatnost u Crnoj Gori - Prilog pitanju razvoja arhivske službe u Crnoj Gori*, *Arhivski zapisi*, br. 1-2, Cetinje 1994, str. 10-17.

ju u Crnoj Gori. (Cetinjska mitropolija, Barska nadbiskupija, Kotorska biskupija i Islamska vjerska zajednica). Uz dinastičke i konfesionalne arhive, formiraju se i gradski arhivi još od srednjeg vijeka pa do savremenog doba.

Ipak, tek nakon priznanja Knjaževine Crne Gore na Berlinskom kongresu 1878. kao samostalne države, nastupila je potreba za formiranjem državnog arhiva u kome bi se čuvala arhivska akta državnih institucija, lokalnih organa i sudova.

Na inicijativu knjaza Nikole I Petrovića formirana je 1895. godine na Cetinju državna arhiva. U ovom nadležstvu čuvala su se arhivalije državnih nadležstava u sistemu organa državne uprave Crne Gore. Državna arhiva bila je ustrojena na osnovu normativnih pravnih akata koje je formulisao Filip Kovačević, upravitelj dvorske biblioteke. Doneseni su akti: *Uputstvo o uređenju Državne Arhive*, kao i *Pravilnik* za sprovođenje ovog uputstva³.

U periodu između dva svjetska rata, 1926. godine osniva se Državni muzej, u čijem je sastavu oformljeno Arhivsko odjeljenje. Ono nije imalo status pravnog lica, već je funkcionisalo kao zaseban sektor. Arhivsko odjeljenje čuvalo je arhivsku dokumentaciju dinastije Petrović - Njegoš (Dvorska arhiva), kao i arhivalije nekadašnjih institucija bivše crnogorske države (Senata, Ministarstva unutrašnjih djela, finansija, vojske, pravde, prosvjete i crkvenih djela, Velikog Suda, Glavne Državne Kontrole) i drugih organa državne uprave iz vremena prije 1918.

Arhivska djelatnost se kroz arhivsku instituciju modernog tipa razvija tek od 1948. godine.

U poslijeratnom periodu 1948. godine se osniva Arhivsko odjeljenje Istorijskog instituta NRCG na Cetinju u kojem se objedinjuje i smješta sva do tada sačuvana građa države Crne Gore.

Prvi počeci Arhiva kao institucije sežu od 31.12.1951. godine, kada je donesen prvi arhivski zakonski propis u Crnoj Gori, na osnovu kojeg je „sav istorijsko-arhivski materijal stavljen pod zaštitu države, bez obzira čija je svojina ili u čijim se rukama nalazi, a sve u cilju očuvanja i naučnog istraživanja“.

Državni arhiv NRCG je kao matična ustanova za oblast arhivske službe u Crnoj Gori, formiran sa ulogom stručne nadležnosti nad čitavom Republikom Crnom Gorom. Osim Državnog arhiva NRCG, 30. novembra 1949. godine, osniva se Državni arhiv u Kotoru, koji ima za cilj preuzimanje i zaštitu arhivalija nastalih na području Boke Kotorske do 1918. godine.

³ Kapisoda, Mirjana, Uputstvo o uređenju Državne arhive, *Arhivski zapisi*, br. 1-2, Cetinje 1997, str. 34-45.

Državni arhiv NRCG je 1963. godine preimenovan u Arhiv NRCG, 1978. godine u Arhiv Crne Gore, a 1992. godine u Državni arhiv Crne Gore.

Ubrzo pored ova dva arhiva, u pravcu širenja arhivske mreže u Crnoj Gori formira se 1956. godine Arhiv Herceg Novog, pod nazivom Arhiv i naučna biblioteka. Osnovan je odlukom NOO Herceg Novi br. 12569 od 11.11.1956. godine. Pod ovim nazivom radi do 1971. godine kada je preimenovan u Arhiv Herceg Novog, sa dva odjeljenja (arhivsko i bibliotečko). Arhivsko središte Bijelo Polje osnovao je Državni arhiv NRCG rješenjem br. 500 od 30. septembra 1955. godine, kao i jednu od svojih organizacionih jedinica sa nadležnošću za srezove: Bjelopoljski (Opština Bijelo Polje i Mojkovac), Beranski (Opština Berane i Rožaje), Andrijevački (Opština Andrijevica i Plav) i Pljevaljski (Opština Pljevlja i Žabljak). Arhivski centar Nikšić osnovan je 1. septembra 1959. godine, kao jedna od organizacionih jedinica Državnog arhiva NRCG sa teritorijalnom nadležnošću za opštinu Nikšić sa Grahovom, Velimljem, Plužinama, Šavnikom i Žabljakom. Državni arhiv NRCG je u ovom periodu u skladu sa svojim ovlašćenjima činio napore na širenju arhivske mreže u Crnoj Gori. Međutim, većina arhiva se, usljed promjena zakona i načina finansiranja, organizovala na nivou opštinskih ustanova za kulturu i nauku (centri za kulturu, zavičajni muzeji, narodni univerziteti itd.).

Širenje arhivske mreže nastavlja se 1959. godine osnivanjem Arhiva za radnički pokret pri Istorijskom institutu SRCG, zatim opštinskog arhiva Budva 1976. godine (od 1985. godine, Istorijski arhiv Budva), Opštinskog arhiva Podgorice 1980. godine, arhiva i muzeja Ivangrada 1982. godine, i opštinskog arhiva Bar 1986. godine. Treba spomenuti da je pri Arhivu Crne Gore na Cetinju 1973. godine osnovano Arhivsko odjeljenje za područje opštine Cetinje.

Zakonom o državnoj upravi iz 1991. godine i Zakonom o arhivskoj djelatnosti iz 1992. godine formira se jedinstvena republička ustanova pod nazivom Državni arhiv Crne Gore, sa sjedištem na Cetinju, koji radi kao upravna organizacija i u čijem sastavu ulaze svi dotadašnji samostalni arhivi, ali i novoosnovana arhivska odjeljenja. Od tog trenutka Arhiv funkcioniše kao organ državne uprave.

U narednom periodu formirani su novi opštinski arhivi kao odjeljenja Državnog arhiva na Cetinju, i to: u Pljevljima, Kolašinu, Mojkovcu, Andrijevici, Plavu, Rožaju, Žabljaku, Danilovgradu i Ulcinju.

Zakon o arhivskoj djelatnosti iz 1992. godine nije donio nekih velikih novina što se tiče same arhivske struke. On više rješava pitanje statusa, organizacije arhiva i uspostavljanja arhivske mreže. U julu 2010. godine usvojen je novi zakon o arhivskoj djelatnosti, koji je i sada pravno važeći i obavezujući pravni i normativni akt.

Širenje mreže arhivskih ustanova i podizanje nivoa kvaliteta rada arhivske službe, usljed nepovoljne ekonomske situacije, nije pratio adekvatan razvoj i obezbjeđivanje materijalnih, kadrovskih, prostorno smještajnih i drugih uslova. Njihov nedostatak bio je evidentan faktor usporavanja njihovog razvoja, a kod nekih arhivskih ustanova i stagnacije.

Finansiranje

Kada je u pitanju finansiranje rada Državnog arhiva Crne Gore, važećim zakonom iz 1991. godine, koji uređuje funkcionisanje državne uprave, predviđeno je da se Arhiv finansira iz državnog budžeta Crne Gore, koji se određuje za period od godinu dana. Posljednjih godina usljed pogoršanja ekonomske situacije, kako globalno, tako i u zemlji, bilježi se trend pada izdvojenih finansijskih sredstava. Preko 80% tih sredstava otpada na mjesečna primanja zaposlenih, dok se preostali dio koristi za finansiranje redovnih aktivnosti. Opredijeljena finansijska sredstva, nijesu dovoljna kako bi se uz postojeće kadrovske, tehničko-tehnološke i prostorno-smještajne kapacitete obezbijedilo nesmetano funkcionisanje i rad Arhiva. Ako se kao primjer uzmu uporedni podaci budžetskih sredstava za petogodišnji period 1952 - 1957 godine, koja su namijenjena arhivskoj djelatnosti, vidjećemo da je struktura i tada bila nepovoljna. Ekonomija Jugoslavije je u tom periodu bila u ekspanziji i slična situacija je prtila Crnu Goru. Finansijske mogućnosti su se iz godine u godinu povećavale i bivale sve povoljnije, međutim takvo stanje nije se odražavalo na razvoj arhiva. Naime, slično kao i danas veći dio sredstava bio je opredijeljen za lične dohotke službenika arhiva, a svega 15% na operativne i funkcionalne rashode⁴. Ipak, takva situacije se može opravdati, ako se u obzir uzme činjenica da danas Državni arhiv kao upravna organizacija na teritoriji cijele Crne Gore zapošljava 152 radnika, raspodijeljena u dvadesetjednom arhivskom odsjeku.

Izuzev opredijeljenih sredstava iz državnog budžeta Crne Gore, Državni arhiv će sve više koristiti mogućnosti koje pružaju dodatni finansijski izvori, posredstvom međunarodnih fondova.

Kadrovski resursi

Razvoj arhivske službe nakon Drugog svjetskog rata u skladu sa raspoloživim materijalnim mogućnostima društva, obezbijedio je i odgovarajući kadrovski potencijal za vršenje arhivske službe. Zajedno sa ostalim problemima, i pro-

⁴ Bakić, Mile, Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori, Državni arhiv Crne Gore, Cetinje 2010, str. 129-130.

blem nedovoljnosti stručnog kadra predstavljao je izraženu i stalnu prekretnicu u ostvarivanju i razvoju arhivske službe. Prve poslove obrade i sređivanja građe obavljali su mahom honorarno zaposleni službenici iz reda kulture i prosvjete, te tako „trasirali“ početne korake u uspostavljanju arhivske službe u Crnoj Gori.⁵ Moglo bi se ipak reći, uvidom u kadrovsko stanje, da su tokom vremena kadrovske mogućnosti stagnirale. Kako u prošlosti tako i danas, problem postojanja nedovoljne stručne spreme, teško odlučivanje mladog, sposobnog i školovanog kadra za zasnivanje radnog odnosa, malih mogućnosti napredovanja u službi, nedovoljne upućenosti novog kadra u značaj koji arhiv zavrjeđuje u društvu i dr, doprinijeli su sporijem razvoju arhivske djelatnosti. Zajedno sa materijalnim faktorom, kadrovska struktura je prerasla u jedan od glavnih uzročnika koji sprječavaju i onemogućavaju efikasniji i efektivniji rad i razvoj u okviru arhivske službe. Državni arhiv Crne Gore će se usljed nepovoljne starosne struktura zaposlenih, u narednim godinama suočiti sa problemom naglog odliva stručnog i obučenog ljudskog kadra. Državni arhiv na nivou Crne Gore trenutno ima 152 zaposlena. Starosna struktura zaposlenih kreće se u rasponu 30–66 godina, dok prosječna starosna dob iznosi 52 godine. U narednih deset godina, arhivska službu će napustiti 78 zaposlenih, tj. polovina sadašnjeg broja. Ovaj podatak nije ohrabrujući, imajući u vidu da na prostoru Crne Gore ne postoji obrazovna institucija koja u svom programu ima predmete iz oblasti arhivske djelatnosti, koji bi pružili adekvatno teorijsko i praktično znanje, već se znanje isključivo prenosi sa „starijeg na mlađeg kolegu“. Zbog svega navedenog, teško se mogu praviti optimalne i dugoročne projekcije arhivističkog kadra kao jednog od ključnih faktora planiranja i razvoja arhivske službe u Crnoj Gori.

Organizaciona struktura arhiva i smještajni uslovi

Državni Arhiv svoju funkciju ostvaruje primjenom Zakona o kulturi, Zakona o zaštiti kulturnih dobara i Zakona o arhivskoj djelatnosti, putem kontrole, zaštite, evidentiranja, izlučivanja, preuzimanja, sređivanja, obrade, korišćenja i publikovanja arhivske građe koju stvaraju u svom radu državni organi i ustanove prema kojima Država vrši prava i dužnosti. Obavlja poslove koji se tiču arhivske građe ustanova, pravnih i fizičkih lica, koja su od značaja za Crnu Goru, priprema programe razvoja ove djelatnosti, vodi centralnu evidenciju o građi, brine o zaštiti, ustanovljava jedinstvenu metodologiju obrade građe, planira usavršavanje arhivskog kadra i niz drugih potreba.

⁵ Bakić, Mile, Razvoj arhivske službe u Crnoj Gori, Državni arhiv Crne Gore, Cetinje 2010, str. 161-162.

Državni arhiv ima svoje organizacione jedinice u gotovo svim opštinama u Crnoj Gori i koristi ukupno 6.052m² prostora. Od toga je 3.698m² prostor za smještaj arhivske građe, 1.415m² kancelarijski prostor, a preostalih 939m² se odnosi na konzervatorsku radionicu, čitaonice, izložbeni prostor i ostalo. U vlasništvu Arhiva tj. države je 4.140m² ili 68%. U većini slučajeva veličina i kvalitet prostora koji se koristi ne zadovoljavaju potrebe za smještaj, čuvanje i korišćenje arhivske građe, kao ni za rad 152. uposlenih službenika i namještenika.

Prostorno smještajni uslovi predstavljaju trajan problem arhivske službe u Crnoj Gori. Zbog sve rastućeg obima registraturskog materijala kojeg treba prihvatiti u Arhiv od niza stvaralaca / držalaca, nedostatak prostora je jedan od limitirajućih faktora razvoja arhiva. Za smještaj registraturske i arhivske građe, preostalo je još vrlo malo slobodnog prostora, a u nekim odsjecima ga više i nema. Arhivski odsjeci su uglavnom smješteni u starijim zgradama, koje nijesu namjenski rađene za potrebe arhiva, već su na njima vršene adaptacije i rekonstrukcije. Problem je naročito izražen u Upravnoj zgradi Državnog arhiva na Cetinju, gdje je prioriteta obaveza dogradnja objekta.

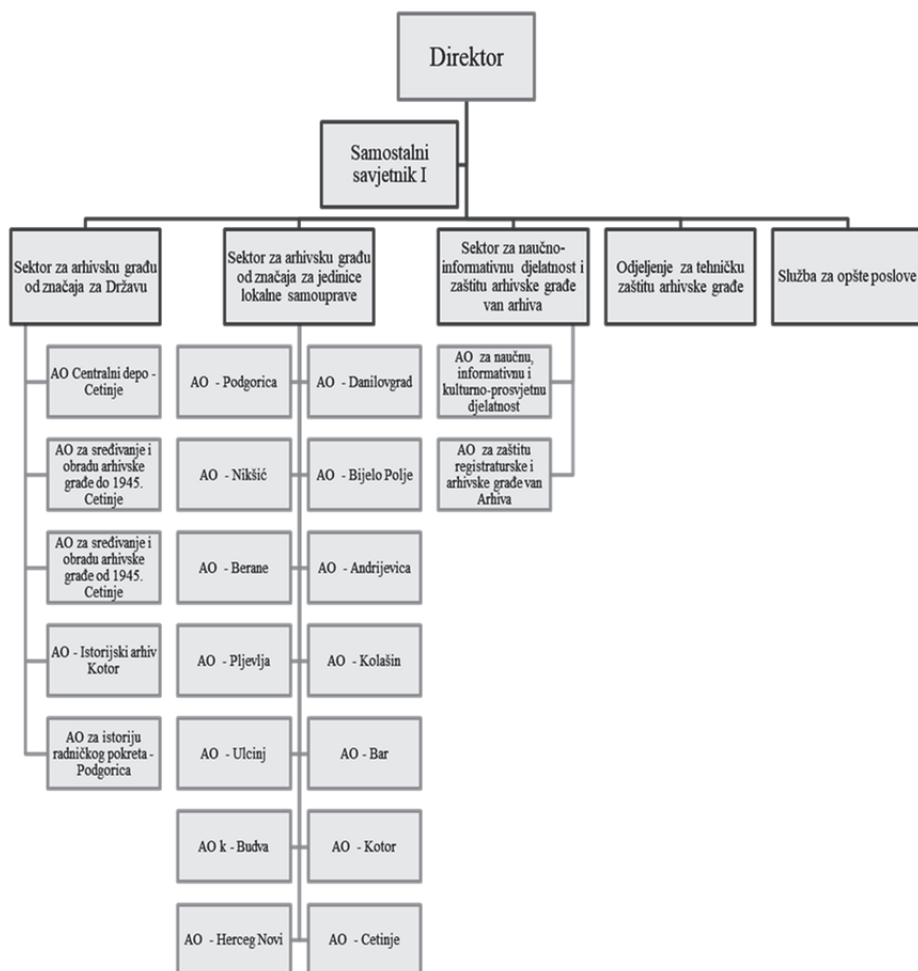
U neposrednoj blizini arhiva nalazi se objekat, čijom bi se rekonstrukcijom i dogradnjom obezbijedio neophodan prostor za smještaj arhivske građe. Takođe, planirano je da dio objekta posluži kao multimedijalna sala, savremena biblioteka i izložbeni prostor sa izloženom stalnom postavkom, što bi u konačnom, doprinijelo razvoju naučnog turizma.

Aktivnosti u cilju pripajanja navedenog objekta su započete prije više godina, kada su opredijeljena sredstva od strane Vlade Crne Gore za kupovinu objekta koji bi se pripojio postojećoj Upravnoj zgradi Arhiva. S obzirom na niz nepovoljnih okolnosti, adaptacija ove zgrade se nije odvijala planiranom i željenom dinamikom. Kako je zgrada arhiva smještena u Istorijskom jezgru Cetinja, to je za potrebe spajanja i rekonstrukcije zgrade potrebno izmijeniti DUP (detaljni urbanistički plan), kao neophodan preduslov.

Prema novom aktu o unutrašnjoj organizaciji i sistematizaciji Državnog arhiva br. 01-764 od 04.10.2013. godine, utvrđenje su organizacione jedinice koje sačinjavaju:

- I. Sektor za arhivsku građu od značaja za Državu
 1. Arhivski odsjek Centralni depo - Cetinje
 2. Arhivski odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe do 1945. Cetinje
 3. Arhivski odsjek za sređivanje i obradu arhivske građe od 1945. Cetinje
 4. Arhivski odsjek - Istorijski arhiv Kotor
 5. Arhivski odsjek za istoriju radničkog pokreta - Podgorica

- II. Sektor za arhivsku građu od značaja za jedinice lokalne samouprave
 - 1. Arhivski odsjek - Podgorica, za glavni grad Podgorica, sa sjedištem u Podgorici
 - 2. Arhivski odsjek - Danilovgrad, za opštinu Danilovgrad, sa sjedištem u Danilovgradu.
 - 3. Arhivski odsjek - Nikšić, za opštine Nikšić, Plužine i Šavnik, sa sjedištem u Nikšiću
 - 4. Arhivski odsjek - Bijelo Polje, za opštinu Bijelo Polje, sa sjedištem u Bijelom Polju
 - 5. Arhivski odsjek - Berane, za opštine Berane i Rožaje sa sjedištem u Beranama
 - 6. Arhivski odsjek - Andrijevica, za opštine Andrijevica i Plav, sa sjedištem u Andrijevići
 - 7. Arhivski odsjek - Pljevlja, za opštine Pljevlja i Žabljak, sa sjedištem u Pljevljima
 - 8. Arhivski odsjek - Kolašin, za opštine Kolašin i Mojkovac, sa sjedištem u Kolašinu
 - 9. Arhivski odsjek - Ulcinj, za opštinu Ulcinj, sa sjedištem u Ulcinju
 - 10. Arhivski odsjek - Bar, za opštinu Bar, sa sjedištem u Baru
 - 11. Arhivski odsjek - Budva, za opštinu Budva, sa sjedištem u Budvi
 - 12. Arhivski odsjek - Kotor, za opštine Kotor i Tivat, sa sjedištem u Kotoru
 - 13. Arhivski odsjek - Herceg Novi, za opštinu Herceg Novi, sa sjedištem u Herceg Novom
 - 14. Arhivski odsjek - Cetinje, za prijestonicu Cetinje, sa sjedištem na Cetinju
- III. Sektor za naučno-informativnu djelatnost i zaštitu arhivske građe van arhiva
 - 1. Arhivski odsjek za naučnu, informativnu i kulturno-prosvjetnu djelatnost
 - 2. Arhivski odsjek za zaštitu registratorske i arhivske građe van Arhiva
- IV. Odjeljenje za tehničku zaštitu arhivske građe
- V. Služba za opšte poslove

Stanje arhivske i registratorske građe iz 2016. godine

U posjedu Državnog arhiva nalazi se oko 80 % arhivske građe koja je u javnom vlasništvu i čine je najznačajnije i najvrjednije fondovske cjeline iz svih perioda istorije, sa cijele teritorije Crne Gore, različite provenijencije, jezika i pisma, koje su se sačuvale do danas.

Danas Državni arhiv raspolaže sa 1.770 arhivskih fondova različite provenijencije što čini cca 11.056,12 dužinskih metara arhivske građe. Struktura ove arhivske građe je sljedeća: 585 fondova ili cca 5.263,68 d/m građe se odnosi na državne organe i organizacije - Sektor 1, a 1.185 fondova ili cca 5.792,44 d/m građe se odnosi na lokalne organe i organizacije - Sektor 2. Pored toga Arhiv posjeduje i 117 ličnih ili porodičnih fondova sa cca 50 d/m građe, 142 zbirke sa cca 221 d/m građe i preko 50.100 bibliografskih jedinica smještenih u njegovim bibliotekama kao što slijedi:⁶

Arhivski fondovi prema vremenu nastanka (osim zbirki i ličnih i porodičnih)

Vreme nastanka	Broj fondova	Dužnih metara
Do 1918. godine	280	1.350,18
Od 1919. do 1940. god.	110	504,60
Od 1941. do 1945. god.	22	131,30
Poslije 1945. god.	1.358	9.070,04
Ukupno:	1.770	11.056,12

Lični i porodični fondovi

Broj fondova	Dužinskih metara
117	50

Zbirke

Broj zbirki	Dužinskih metara
142	221

Bibliotečki materijal

Broj bibliografskih jedinica	50.100
------------------------------	--------

⁶ Podaci su prikazani prema statističkim podacima ARH-1 za 2016. godinu.

Stanje na terenu, odnosno rad Službe na zaštiti arhivske građe van Arhiva i uopšte stanje arhivske građe u Državnom arhivu, prezentovani su tabelarnim prikazom sa podacima po odsjecima.

Za navedeni period postepeno se povećao broj registratura tako da je zaključno sa 2016. godinom, Služba za zaštitu registratorske i arhivske građe van Arhiva, na osnovu zakonskih odredbi, vršila nadzor nad 1.516 registratura, što je u odnosu na stanje iz 2006. uvećano za 339, a količina registratorske i arhivske građe je do kraja 2016. godine povećana za cca 43.145,24 d/m iz koje treba izvršiti odabir i popisivanje arhivske građe i izlučivanje bezvrijednog registratorskog materijala. Isto tako, na osnovu permanentnih evidencija, utvrđeno je da se kod registratura nalazi arhivska građa starija od 30 godina u količini cca 4.299,80 d/m. Problem je toliko složeniji i urgentniji što postoji potreba za stalnim preuzimanjem arhivske građe od niza stvaralaca/držalaca koja je već priispjela i pripremljena, ali za njen smještaj je preostalo još vrlo malo slobodnog spremišnog prostora, a u nekim odsjecima ga gotovo više i nema.

Kada govorimo o arhivskoj građi koja se čuva u Državnom arhivu Crne Gore, moramo reći da se u njegovim depoima nalazi raznorodna arhivska građa, stepen sredenosti je različit, zavisno od odjeljenja do odjeljenja, od fonda do fonda ili pak od serije do serije.

Na nivou Državnog arhiva ustanovljena je jedinstvena metodologija rada na obradi arhivske građe koja se primjenjuje i obuhvata sve fondove, lične i porodične fondove, zbirke arhivalija, fondovske knjige, memoarsku građu, fotografije, mikrofilmove, prepise dokumenata, kopije dokumenata, štampane stvari, fonotečke materijale, kartografske materijale i drugo. Naravno, treba reći da obrada slijedi nakon sređivanja fondova koja se vrši uz poštovanje principa provenijencije, odnosno načela prvobitnog reda-poretka.

Sređivanje i obrada obuhvata poslove, odnosno radnje i postupke na arhivskoj građi radi njenog dovođenja u određeni poredak kojim se obezbjeđuje odgovarajući nivo dostupnosti sadržaju arhivske građe fonda, u zavisnosti od stanja građe, utvrđenog principa za sređivanje i vrste informativnog sredstva koji će se raditi. Princip obrade arhivske građe se sastoji u tome da se, ne dirajući u sređenu građu, pruže istraživaču najraznovrsnije informacije, polazeći od opšteg ka detaljnijem i samim tim da neprocjenjiva vrijednost nauči i arhivistici.

Arhivi su ustanove zadužene za trajno čuvanje i zaštitu arhivalija, njihovu stručnu obradu i pružanje informacija iz arhivskih izvora. U kontekstu očuvanja arhivske građe kao kulturnog dobra od nacionalnog značaja, na nivou Državnog arhiva, Rješenjem broj 04–55/2 od 12. 06. 2007. godine utvrđeno je za 171 arhivski fond i zbirku svojstvo pokretnog spomenika kulture.

Veoma je značajno navesti da su, u 2013. godini, Ministarstvo kulture i Uprava za zaštitu kulturnih dobara, nakon određenih nedostatnosti u prošlosti i brojnih višegodišnjih iscrpnih rasprava, uradili *Projekat revalorizacije materijalne i nematerijalne kulturne baštine u Crnoj Gori*. Projekat je sa egzaktno i precizno utvrđenom platformom o stručnom sadržaju i formi neophodnih dokumenata obuhvatio revalorizaciju 1.363 nepokretna i 598 pokretnih kulturnih dobara. Na revalorizaciji pokretnog kulturnog dobra u Crnoj Gori učestvovao je i Stručni tim od 16 arhivista, koji su po datim smjernicama implementirali 205 elaborata za arhivske fondove i zbirke koji se nalaze i čuvaju u Državnom arhivu. Ovo je prvi put da se vrši sistematičan stručan postupak procjene svih parametara od značaja za kulturno dobro, kroz pojedinačni elaborat sa 16 poglavlja, za svako pokretno kulturno dobro Crne Gore.

Zaključak

Svako društvo ima potrebu i interes da sačuva zapise koje povezuje sa svojim identitetom, vrijednostima i dostignućima, a isto tako da ih ostavi kao kulturno dobro i obezbijedi im trajnost.

Arhivski dokument jeste jedinstven i nezamjenjiv. On ima višestruk značaj: kao primarni istorijski izvor, dokazno sredstvo, izvor informacija i značajno pokretno kulturno dobro.

I pored navedenog, arhivska djelatnost nije naročito atraktivna i interesantna građanstvu u smislu klasičnog-tradicionalnog poimanja arhiva. U klasičnom smislu, arhiv se doživljava kao ustanova u kojoj se mogu pronaći suvoparni istorijski podaci, potrebni određenom broju ljudi.

Arhiv nije više vezan isključivo za istoriju i izučavanje prošlosti. Danas, on pripada više savremenom informatičkom društvu i komunikacionim tehnologijama. Klasičan arhiv sve više potiskuje virtuelna arhivska stvarnost. Arhivi u savremenom društvu postaju složenije i kompleksne ustanove, za koje možemo reći da doživljavaju velike promjene u svim oblastima.

Teško je klasičnim arhivistima shvatiti, kako da jedan klasičan arhiv, dosta konzervativan, inertan i statičan, bude naglo zahvaćen toliko velikim i značajnim promjenama. U takvom rascjepu, praćenje savremenih arhivskih trendova, nije moguće i nije izvodljivo.

Poput arhiva u drugim zemljama, arhivi kod nas se moraju uzdići na viši naučni nivo. Tako projektovani arhivi će uvijek imati potrebe za kadrom stručnog i naučnog profila, koji će najbolje odgovoriti njenoj novoj savremenoj ulozi. Nije rijetkost da se arhiv kao ustanova, iz neznanja, često zamjenjuje pojmom „arhiva“, tj. poslovima vođenja djelovodnog protokola neke institucije.

Takvo stanje, upravno je posljedica nedovoljne informisanosti građanstva, nedostatka finansijskih sredstava i stručnog kadra, što se dalje odražava na razvoj arhiva i arhivske struke. Pod pretpostavkom da ove probleme imaju i drugi arhivi u regionu, smatramo da bi u današnjem kapitalističkom okruženju arhivi morali igrati ulogu konkurenta u svakodnevnoj borbi za materijalne i kadrovske resurse.

U svrhu prevazilaženja navedenog, Državni arhiv je postavio jasno definisane ciljeve koji se ogledaju u: popularizaciji i promovisanju društvenog značaja Arhiva, buđenju svijesti o važnosti arhivske djelatnosti, uspostavljanju i primjeni savremenih vidova zaštite arhivske građe, intenziviranju međunarodne saradnje, edukaciji i doedukaciji zaposlenih, izradi projekata koji zavrjeđuju pažnju međunarodnih fondova, osavremenjavanju opreme i uslova rada.

Karolina KAPISODA
Ivan MARTINOVIĆ

ORGANIZATION OF ARCHIVAL SERVICE IN MONTENEGRO

Summary

Each society has a necessity and interest to keep records safe because those are the ones that preserve our identity, values and achievements, as well as to leave them as valuable cultural heritage and ensure their durability.

Archival record is a unique and irreplaceable one. It has got a multiple significance primarily as historical source, than a proof, source of information and an important movable cultural property.

Besides the mentioned, archival profession is not much attractive nor interesting to the public in a traditional meaning of the word. Archives is normally assumed as a facility where one can find mere historical data that serve to a certain people only.

Archives is no longer related to history and study of the past. It belongs nowadays to a modern IT society and use new communication technologies. Archives in a traditional meaning is more and more put aside by virtual archival reality. In a modern society archival institutions became every day more complex and complicated, for which we can say that they are experiencing major changes in all areas of their activity.

It is difficult for classical archivists to understand how a classic archive, quite conservative, inert, and static one, could be rapidly affected by major and significant changes. In such a deep gap, following modern archival trends is neither feasible nor possible.

Like archives in other countries, archives in our country must be put up to a higher scientific level. The projected ones will have the need for professional and scientific staff, which will best suit its new contemporary role. It is not rare that the concept of archives as an institution, for the ignorance, is often replaced by the concept of „archives“, ie. simple tasks of managing a protocol of an institution.

Such a situation is precisely the result of insufficient information of the citizens, the lack of financial resources and professional staff, which further reflects the development of the archives and archival profession.

Assuming that other archives in the region face the similar problems, we consider that in today's capitalist environment archives should be competitive in its daily struggle for material and human resources.

In order to overcome the mentioned the State Archives set out clearly defined goals that are reflected in: popularization and promotion of the social significance of the archives, increase awareness of the importance of archival work, the establishment and application of modern forms of protection of archival material, intensification of international cooperation, education and training of employees, elaboration of projects that draw attention to international funds, modernization of equipment and improvement of working conditions.